

მაკროეკონომიკური პოლიტიკა

ლექცია 7

ლექცია 7

მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირების თავისებურებანი საქართველოში XX და XXI საუკუნეების მიჯნაზე

ეკონომიკური რეფორმების მიმდინარეობა საქართველოში

მეოცე საუკუნის მიწურულს საქართველომ მეორედ საუკუნეში დამოუკიდებლობის მიღება და დამოუკიდებლად გადაწყვეტილებების მიღების საშუალება შესძლო. შესაბამისად დღის წესრიგში დადგა როგორც ეკონომიკური, ისე უპირველეს ყოვლისა ზოგადად პოლიტიკური აღმშენებლობის და სახელმწიფოებრიობის აღდგენის დაწყება.

მიუხედავად იმისა, რომ დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე საქართველო მეტნაკლებად ხავერდოვანი გზით მიდიოდა, დამოუკიდებლობის პირველი წლები უდიდეს გამოცდად იქცა ქვეყნისათვის, რაც სამოქალაქო თუ სამამულო ომების, ეთნოკონფლიქტებისა და სატრანსპორტო და ენერგეტიკული ბლოკადების სახით მოვევლინა ახალგაზრდა სახელმწიფოს.

ერთ დროს საბჭოთა კავშირის ერთ-ერთი აყვავებული რესპუბლიკა ყველაზე მეტად დაზარალდა და მეოცე საუკუნე უმძიმეს მდგომარეობაში მყოფმა გააცილა.

მიუხედავად იმისა, რომ დანარჩენი "საბჭოეთისაგან" განსხვავებით საქართველო ბუნებრივი რესურსების უდიდესი მარაგებით ვერ დაიკვებნიდა, რესპუბლიკაში ცხოვრების საკმაოდ მაღალი დონე იყო მიღწეული, რაც საქართველოს თბილი კლიმატური პირობებით, სოფლის მეურნეობის განვითარებული სპეციფიური, მხოლოდ საქართველოსათვის დამახასიათებელი დარგების მაღალი შედეგებითა და ტურიზმით იყო განპირობებული.

იმან, რამაც საბოლოო ჯამში მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული ეკონომიკის დაშლა გამოიწვია, საქართველო თავის დროზე აყვავებულ მხარედ აქცია.

გეგმიური ეკონომიკის დროს საქართველოში ცხოვრების დონე გაცილებით მაღალი იყო, ვიდრე სხვა საბჭოთა რესპუბლიკებში.

ცხადია, საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის გამოცხადებისა და გეგმიური ეკონომიკის "გარდაცვალების" შემდეგ სიტუაცია მკვეთრად შეიცვალა და საქართველოში წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციის დონე მკვეთრად დაეცა. მოთხოვნილების შემცირებას მიწოდების შემცირებაც მოჰყვა, რაც უპირველეს ყოვლისა ომის, უმძიმესი კრიმინოგენული ვითარების და გაწყვეტილი კავშირების დამსახურებაა. მიუხედავად დეკლარირებული იდეებისა, რომლებიც ქვეყნის დემოკრატიული განვითარების გზას აღიარებდა, ქვეყანა ძველებურად, ადმინისტრაციულად იმართებოდა.

ყოველივე ამას ქვეყნის უმძიმესი კრიზისული მდგომარეობა მოჰყვა.

ასეთ ფონზე საქართველოში ორი ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული და ერთმანეთისადმი სასიცოცხლოდ განმსაზღვრელი ამოცანის გადაჭრა დაიწყო: დამოუკიდებელი სახელმწიფოს აღდგენა და საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების განხორციელება, რამაც საფუძველი უნდა დაუდოს დამოუკიდებელი ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბებას (პაპავა, 1995, გვ. 3; პაპავა, 1996A).

ჩვენ შევეცდებით გავანალიზოთ მხოლოდ საქართველოში მბრძანებლურ-ადმინისტრაციულიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესი და ის ეკონომიკური რეფორმები, რომლებიც ამ გადასვლას განაპირობებენ.

ეკონომიკური რეფორმები საქართველოში თვით მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული ეკონომიკის დროსაც მიმდინარეობდა, რასაც თუნდაც ფოთისა და აბაშის ექსპერიმენტები ადასტურებენ, თუმცა სისტემის შიგნით ყველაზე რეალური ეკონომიკური ცვლილებები 1985 წლიდან იწყება, როცა "პერესტროიკასთან" ერთად "ჩრდილიდან" გამოსვლა დაიწყო იმდროინდელმა "მეწარმეებმა". ჩნდება "საერთო სახალხო", სახელმწიფო საკუთრების ალტერნატივა, კერძო და კოოპერაციული საკუთრების სახით, ამასთან რეალურად ისახება ბაზარი, რომელიც ნაკლებად ემორჩილება გეგმას და სადაც ფასწარმოქმნის მექანიზმები უკვე მოქმედებს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს პროცესი ძირითადად ვაჭრობასა და საზოგადოებრივ კვებაში მიმდინარეობდა, მაინც უდიდესი კვალი დატოვა საქართველოში მეწარმეთა კლასის ჩამოყალიბებაში. იწყება წარმოება-დაწესებულებების თვითდაფინანსების პრინციპზე გადასვლის შეუქცევადი პროცესები

ცხადია, ეს რეფორმები არ შეიძლება ჩაითვალოს საქართველოში ჩატარებულ რეფორმებად, რადგან ისინი ერთიანი ეკონომიკური "პერესტროიკის" ნაწილი იყო.

1988-89 წლებში საქართველოში განხორციელებულმა მოვლენებმა დღის წესრიგში საქართველოსათვის განვითარების განსხვავებული გზის არსებობა დააყენა, რასაც შესაბამისად ქვეყნის ეკონომიკური დამოუკიდებლობისა და აღმავლობისათვის უნდა შეეწყო ხელი. თუმცა უკვე იმ დროს პრესით და მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებით ისმოდა მოწოდებები, რომ "ველოსიპედის ხელახლა გამოგონება" საჭირო არ არის და ყოფილი მოკავშირე რესპუბლიკებიდან ესტონეთში შემუშავებული მოდელი, რომელიც ეკონომიკური დამოუკიდებლობის მიღწევას ემსახურება, ყველაზე უფრო მისაღები იყო საქართველოსათვისაც, მიუხედავად იმისა, რომ ამ ორ რესპუბლიკას შორის უკვე იმ დროს საკმაოდ დიდი იყო სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონებს შორის სხვაობა (პაპავა, 1995ა, გვ. 11).

დაიწყო საუბარი საქართველოს სსრ-ს სრულ სამეურნეო ანგარიშზე და თვით-დაფინანსებაზე გადასვლის შესახებ, რასაც უნდა უზრუნველყო მომავალი დამოუკიდებელი ქვეყნის არსებობის ეკონომიკური საფუძველი. ეს წამოწყება იმთავითვე განწირული იყო, რადგან იგი სწორედ საქართველოს სსრ ეკონომიკურ სისტემას განიხილავდა როგორც ერთიანი სახალხო მეურნეობის ნაწილს და მის (ეკონომიკური სისტემის) საფუძვლად აღიარებდა საქართველოს ეკონომიკის ე.წ. ოპტიმალური დარგობრივი მოდელის შემუშავებას (პაპავა, 1995ა, გვ. 17).

უმთავრესი შეცდომა, რომელიც იმ წლებში იქნა დაშვებული, მდგომარეობდა იმაში, რომ საქართველოს სსრ-ს ხელმძღვანელობა არ ითვალისწინებდა მეცნიერ-ეკონომისტთა წინადადებებს საკუთრების საკითხის მოგვარების შესახებ, საკავშირო და რესპუბლიკური ქონების გამიჯვნისა და თანმიმდევრული ეკონომიკური რეფორმების გატარების შესახებ (მაგალითად, გოცირიძე, 1999). ეს გასაგებიც იყო, რადგან საქართველო ისევ ცენტრიდან იმართებოდა, ხოლო პოლიტიკური მოსაზრებებით საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული სიმდიდრის საქართველოს საკუთრებად გამოცხადება უკვე საბჭოთა კავშირის დაშლას ნიშნავდა.

1970-იან და 80-იან წლებში საქართველოში მიმდინარე ეკონომიკურ რეფორმები ჩვენ *პოსტკომუნისტური ეკონომიკური რეფორმებისათვის მოსამზადებელ ეტაპად* შეიძლება მივიჩნიოთ, მიუხედავად იმისა, რომ რეფორმების "მამოძრავებელ" ძალასაც კი არ ჰქონდა წარმოდგენა, რა შედეგები შეიძლება მოჰყოლოდა მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული ეკონომიკის შიგნით ასეთი სახის, აშკარად თამამი რეფორმების ჩატარებას.

რეალურად ეკონომიკურ რეფორმებზე საუბარი მხოლოდ გასული საუკუნის 80-იანი წლების მიწურულს იწყება. ეკონომიკური რეფორმების ეტაპი, რომელიც 1989 წლის 9 აპრილის ცნობილი ტრაგიკული მოვლენების შემდეგ დაიწყო და პირველ მრავალპარტიულ არჩევნებამდე გაგრძელდა, ვლადიმერ პაპავას კლასიფიკაციით *ეკონომიკური რეფორმების გულუბრყვილო გააზრების ეტაპადაა* ცნობილი (პაპავა, 1995ბ, გვ. 2). ამ ეტაპის უმთავრეს დამსახურებად უნდა მივიჩნიოთ საქართველოს დამოუკიდებლობის იდეის გავრცელება და შესაბამისი ეკონომიკური კონცეფციების შექმნა, თუმცა სწორედ ამ პერიოდს ეკუთვნის ისეთი გაუაზრებელი ეკონომიკური ღოზუნგები, რომლებიც მხოლოდ საქართველოს ზოგიერთი ბუნებრივი სიმდიდრის გამოყენებით უზრუნველ ცხოვრებას შეეხებოდა.

1990 წლის შემოდგომაზე ჩატარებული არჩევნების შემდეგ, საქართველოს ხელისუფლებამ ოფიციალურად აღიარა, რომ იწყებოდა ეკონომიკური რეფორმები, მაგრამ როგორც ჩანს ხელისუფლებაში მისული ძალა არ აღმოჩნდა მზად რადიკალური რეფორმების ჩასატარებლად და თანაც, ძველი სისტემით მართვა უფრო მარტივი ჩანდა ვიდრე ახლებურად რეგულირება, რის გამოც ეკონომიკური რეფორმები პრაქტიკულად არ განხორციელებულა. ეს ეტაპი ცნობილია, როგორც *უძრაობის ტოლფასი მოძრაობის ეტაპი* (პაპავა, 1995ბ, გვ. 2). იმის გამო, რომ 1991 წლის დეკემბრიდან საქართველო სამოქალაქო ომ-მა მოიცვა, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ხელისუფლებისათვის არც მანამდე, და მით უმეტეს არც დაპირისპირების დღეებში ეკონომიკაზე ფიქრი არ ყოფილა ყოველდღიური ზრუნვის საგანი.

დროებითმა მთავრობამ თავისი მოღვაწეობა ეკონომიკის სფეროში პოპულისტური ნაბიჯების გადადგმით დაიწყო, ყოველგვარი მომზადების გარეშე, ერთი ხელის მოსმით, უსასყიდლოდ დაიწყო სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებისა და საცხოვრებელი ბინების

კერძო საკუთრებაში გადაცემა. ეს ეტაპი *ეკონომიკური რეფორმის პოპულისტურ ეტაპადაა* (პაპავა, 1995ბ, გვ. 2-3) ცნობილი. რამაც დიდი ზიანი მიაყენა როგორც სოფლის მეურნეობას, რადგან მოუფიქრებლად, ყოველგვარი საკანონმდებლო მომზადების და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის შექმნის გარეშე დაქუცმაცდა დიდი მეურნეობები, გლეხობა პრაქტიკულად შიშველი ხელების ამარა აღმოჩნდა მიწის პირისპირ, ასევე საბინაო ფონდს, რითაც პრაქტიკულად შეწყდა შემდგომი ბინათმშენებლობისათვის საჭირო თანხების აკუმულირება.

ამ ეტაპზე საქართველოში რუსეთის ანალოგიურად და პარალელურად იწყება "შოკური თერაპიის" გამოყენება (პაპავა, 1995ბ, გვ. 3), რაც გულისხმობდა ფინანსურ სტაბილიზაციას, ფასების ლიბერალიზაციას, ბიუჯეტის დეფიციტის შემცირებას, მკაცრი საკრედიტო პოლიტიკის გატარებას, ზომიერი საგადასახადო სისტემის დანერგვას და სახელმწიფო ხარჯების შემცირებას (მესხია, მურჯიკნელი, 1996, გვ. 28), მაგრამ ქართველმა რეფორმატორებმა არ გაითვალისწინეს რამდენიმე მნიშვნელოვანი ფაქტორი. კერძოდ, საქართველოს ხელისუფლებას იმ ეტაპზე არ ჰქონდა არც ერთი რეალური მაკროეკონომიკური ინსტრუმენტი, მათ შორის არ გააჩნდა არც საკუთარი ფულად-საკრედიტო სისტემა და არც საგადასახადო-საბიუჯეტო პოლიტიკის გატარების რეალური ბერკეტები. ამდენად ნაცვლად ამ ინსტრუმენტების ჩამოყალიბებაზე ზრუნვისა, ხელისუფლება მოუმზადებლად იწყებს "შოკური თერაპიის" განხორციელებას.

როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, "შოკური თერაპიის" ქრესტომათიულ მაგალითად იქცა პოლონეთში განხორციელებული ეკონომიკური რეფორმები, რომელიც საქართველოს პრეზიდენტის მრჩევლის, პოლონეთის ყოფილი ფინანსთა მინისტრისა და დღეს ცენტრალური ბანკის პრეზიდენტის ლემუკ ბალცეროვიჩის სახელთანაა დაკავშირებული და "ბალცეროვიჩის გეგმის" (პაპავა, 1995ბ, გვ. 4; 1999ა, გვ. 122) სახელითაა ცნობილი.

"ბალცეროვიჩის გეგმის" თანახმად პოლონეთში გატარდა უმკაცრესი ფისკალური და მონეტარული პოლიტიკა, რაც ფასების ლიბერალიზაციაში, საბიუჯეტო დოტაციებსა და სუბსიდიებზე უარის თქმის მეშვეობით ბიუჯეტის დეფიციტის მნიშვნელოვნად შემცირებაში, მოსახლეობის შემოსავლებისა და მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობის შეზღუდვაში გამოიხატებოდა (პაპავა, 1995ბ, გვ. 4).

ჩვენ უკვე საუბარი იმის შესახებ, რომ ”შოკურ თერაპიას” ალტერნატივა, ჩვენი აზრით, არ გააჩნია, თუმცა მიუხედავად ამისა, რთულია ჩვენში 1992-93 წლებში განხორციელებულ ცვლილებებს კლასიკური გაგებით ”შოკური თერაპია” ვუწოდოთ.

იმისათვის, რომ უფრო ნათლად წარმოვიდგინოთ თუ რატომ იყო წარუმატებელი რეფორმის ეს ეტაპი საქართველოში, მოკლედ შევადაროთ საქართველოსა და პოლონეთში განხორციელებული პროცესები ერთმანეთს. პოლონეთში ჩატარებული ”შოკური თერაპია” ითვალისწინებდა 11 სხვადასხვა სახის ღონისძიების სინქრონულად ჩატარებას (პაპავა, 1995ბ, გვ. 5), კერძოდ:

1. ბაზარზე წონასწორობის დამყარების მიზნით ინფლაციის ხელოვნური წახალისება, ფასების მრავალჯერადი მატება;
2. მოსახლეობის შემოსავლების მკაცრი შეზღუდვა;
3. საპროცენტო განაკვეთის მნიშვნელოვანი ზრდა და ბრუნვაში არსებული ფულის მასის შეზღუდვა;
4. ანაბრებსა და სხვა დეპოზიტებზე პროცენტის გაზრდა, მოსახლეობის მიერ ფულის დაზოგვის სტიმულირების მიზნით;
5. ბიუჯეტის ხარჯების შემცირება, კაპიტალდაბანდებასა და დოტაციების ხარჯზე;
6. სახელმწიფო სესხის ობლიგაციის გამოშვება, ბიუჯეტის დეფიციტის დაფარვის მიზნით;
7. საგადასახადო სისტემის მოწესრიგება და უნიფიცირება;
8. აშშ დოლარის მიმართ ზლოტის ერთიანი გაცვლითი კურსის შემოღება და შიდა ბაზარზე ზლოტის კონვერტირების უზრუნველყოფა;
9. ერთიანი საბაჟო ტარიფების შემოღება იმპორტის შეზღუდვისა და ექსპორტის სტიმულირების მიზნით;
10. მოსახლეობისათვის სოციალური დახმარებების აღმოჩენა რეალური შესაძლებლობების ფარგლებში;
11. მონოპოლიური სტრუქტურების ლიკვიდაცია და საწარმოთა საქმიანობაში სახელმწიფოს ადმინისტრაციულ ჩარევაზე უარის თქმა;

სამწუხაროდ, საქართველოში ”შოკური თერაპიის” განხორციელება რუსული რეფორმების კალკით, რუსეთში დაწყებული პროცესებიდან ერთი თვის დაგვიანებით, 1992 წლის თებერვლიდან დაიწყო (პაპავა, 1995ბ, გვ. 5).

უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ ფასების მოწესრიგების მცდელობა საქართველოში ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 80-იან წლებში იყო, მაგრამ რეალურად პირველი ნაბიჯები 1991 წელს გადაიდგა, რასაც წინ საბჭოთა კავშირის მინისტრთა საბჭოს დადგენილება უსწრებდა, რის თანახმადაც საბჭოთა კავშირის მთელ ტერიტორიაზე მოხდა ფასების რამდენიმეჯერ მომატება. ეს პროცესები ”პავლოვის რეფორმის” სახელით იყო ცნობილი. საქართველოში ზოგიერთი სახის პროდუქციაზე ფასების ზრდა უფრო დიდი ტემპებით მოხდა, ვიდრე სსრკ-ის დანარჩენ ტერიტორიაზე, რასაც საფუძვლად დაედო მოსაზრება, რომ მაღალი ფასების შემთხვევაში მოხდებოდა პროდუქციის საქართველოში შემოდინება და ბაზარი დეფიციტური აღარ იქნებოდა.

სამწუხაროდ, პოლიტიკური და პოპულისტური მოსაზრებებით ერთი თვის შემდეგ, საქართველოში პირველი საპრეზიდენტო არჩევნების წინ გარკვეული სახის პროდუქციის (მათ შორის პურის და საქალაქო ტრანსპორტის) ფასები ძველ ნიშნულს დაუბრუნდა, რამაც მკვეთრად უკან დასწია საქართველო რეფორმების გზაზე.

ფასების ლიბერალიზაციის თვალსაზრისით შედარებით უფრო რადიკალური ნაბიჯები გადაიდგა საქართველოში 1992 წლის 1 თებერვლიდან, როცა საქონლისა და მომსახურების ერთი ჯგუფის ფასები განთავისუფლდა, ხოლო მეორე ჯგუფზე რეგულირებადი ფასები მკვეთრად (მაგალითად, პურზე 100-ჯერ) გაიზარდა.

ფასების ზრდის პარალელურად, იმავე ტემპებით არ იზრდებოდა ხელფასები და სოციალური გასაცემლები. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში არ გამოყენებულა ისეთი მკაცრი ადმინისტრაციული ზომები, რომლებიც გამოყენებული იყო პოლონეთში, სადაც ხელფასის ფონდის ორი პროცენტით გადაჭარბება საწარმოს ამ თანხის 200 პროცენტის, ხოლო უფრო მეტი გადაჭარბების შემთხვევაში 300 პროცენტით დაჯარიმებას იწვევდა (პაპავა, 1995ბ, გვ. 5).

ზემოთაღნიშნული ორი ღონისძიება მლიანად ეწერებოდა ”ბალცეროვიჩის გეგმის” ფარგლებში და მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო რეფორმის განხორციელებისათვის.

შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ იმ დროს დაწყებული საგადასახადო სისტემის ჩამოყალიბების პროცესი ნაწილობრივ მაინც აკმაყოფილებდა "ბალცეროვიჩის გეგმის" მოთხოვნებს (ჰაპავა, 1995ბ, გვ. 7), მაგრამ ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებასაც, რომ საგადასახადო სისტემის ჩამოყალიბება ვერ იქნება ერთჯერადი აქტი, ამდენად როგორც გასულმა პერიოდმა დაადასტურა, საგადასახადო სისტემა დღესაც კი, მიუხედავად იმისა რომ ამ სფეროში რეფორმების დაწყებიდან 10 წელი გავიდა და თითქოს საკანონმდებლო ბაზაც მეტ-ნაკლებად შექმნილია, შორსაა ოდნავი ოპტიმიზაციისაგანაც კი.

მიუხედავად იმისა, რომ დაიწყო სხვა დანარჩენი ღონისძიებების განხორციელებაც, უნდა აღინიშნოს, რომ მათი განხორციელების ტემპები და შინაარსი ვერ აკმაყოფილებდა იმ მოთხოვნებს, რაც აუცილებელი იყო რეფორმის წარმატებით განხორციელებისათვის.

კერძოდ, იმის გამო, რომ საქართველოს არ გააჩნდა საკუთარი ვალუტა და შესაბამისად არ ჰყავდა ემიტენტი, იგი ვერ განახორციელებდა რეფორმისათვის აუცილებელ ღონისძიებებს, რომლებიც ფულად-საკრედიტო პოლიტიკასთან იყო დაკავშირებული. ეს შეეხება როგორც მიმოქცევაში ნაღდი ფულის რაოდენობის შეზღუდვას, ასევე საპროცენტო განაკვეთის ზრდას.

საპროცენტო განაკვეთი იმ პერიოდში ვერ შესძლებდა მნიშვნელოვანი მაკროეკონომიკური ინსტრუმენტის როლის შესრულებას, რადგან მოსახლეობას უკვე დაკარგული ჰქონდა საბანკო დაწესებულებების ნდობა და გასატარებელი იყო რეალური, არაორდინალური ღონისძიებები, მიმოქცევიდან ზედმეტი ფულის ნიშნების ამოსაღებად.

ასეთი ღონისძიებაც "მოფიქრებული" იქნა და საქართველოში დაიწყო "უნიკალური" ნაბიჯის გადადგმა, შემნახველ ბანკში მოსახლეობის კუთვნილი ანაზრების გაორმაგება. ასეთი გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა 1992 წლის 25 ივლისს (ჰაპავა, 1995ბ, გვ. 6). ამ გადაწყვეტილებით გაორმაგდებოდა ის თანხა, რომელიც შემნახველ ბანკში ანაზარზე 1 აგვისტოსათვის იქნებოდა, შემდგომ ამ თარიღმა 10 დღით კიდევ გადაიწია.

შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს მთავრობამ მიიღო გადაწყვეტილება არაპირდაპირი გზით წლიური საპროცენტო განაკვეთის 100-მდე გაზრდის შესახებ. ამასთან ძირითადი თანხის გამოტანა შემნახველი ბანკიდან უკვე 11 აგვისტოს შეიძლებოდა, მაშინ როცა ინდექსირებული თანხების გაცემა შეიძლებოდა მხოლოდ ერთი წლის შემდეგ,

მანამდე კი მთავრობამ კიდევ ერთხელ მოატყუილა მოსახლეობა, როდესაც ინდექსირებული თანხებით პრივატიზაციის პროცესში მონაწილეობა აღუთქვა, როცა პრივატიზების დაწყებასაც კი არ ჩქარობდა, რასაც ის ფაქტიც ადასტურებს, რომ მცირე პრივატიზებაც კი მხოლოდ 1993 წლის მარტში დაიწყო და პირველ აუქციონზე, რომელიც 4 მარტს თბილისში გაიმართა მხოლოდ 21 ძველი ავტომანქანა იყო გამოტანილი (სილაგამე და სხვები, 1996, გვ. 32).

აღნიშნულ ღონისძიებას უდიდესი რეზონანსი ჰქონდა. მასახლეობის უდიდესმა ნაწილმა თანხების გაორმაგების იმედით შემნახველ ბანკში უკანასკნელი კაპიკები შეიტანა.

სამწუხაროდ, ამ გზით მიმოქცევიდან ამოღებული თანხები სახელმწიფომ ხელფასებისა და პენსიების სახით ისევ მიმოქცევაში გაუშვა, ანუ ღონისძიების ეფექტი უფრო უარყოფითი იყო, ვიდრე დადებითი. როგორც ჩანს, სახელმწიფომ აღნიშნული ღონისძიებით სცადა ემიტენტთან (ამ შემთხვევაში რუსეთთან) არსებული პრობლემების მოსახლეობაში არსებული ნაღდი ფულის მასით გადაწყვეტა.

ცხადია, ამდენად ეს ღონისძიება სასურველ შედეგს ვერ მოიტანდა. უფრო მეტიც, ეს იყო საქართველოში ფინანსური პირამიდის მშენებლობის პირველი მცდელობა, რომელიც სახელმწიფომ წამოიწყო და რომელიც კრაზით დამთავრდა. ამ წამოწყებას შემდეგ ბევრი მიმდევარი და უფრო მეტი მსხვერპლი გაუჩნდა, რამაც საკმაოდ ხელი შეუშალა საქართველოში ნორმალური საბანკო სისტემის ჩამოყალიბებას და ეს პროცესი რამდენიმე წლით გადასწია. ამდენად ერთმა ნაბიჯმა, რომელიც შესაძლოა სულაც არ ისახავდა მიზნად ასეთ შედეგებს, საკმაოდ უკან დახია საქართველო ეკონომიკური რეფორმების განხორციელებაში.

გასაკვირი არ უნდა იყოს, რომ საქართველოში არც ფასიანი ქაღალდის ბაზარი არსებობდა¹, რომელზეც სახელმწიფო თუნდაც ობლიგაციების მეშვეობით შესძლებდა მიმოქცევიდან ფულის ამოღებას. მართალია 1992 წელს გადაწყდა სახელმწიფო შინაგანი მომგებიანი სესხის ობლიგაციების გამოშვება (პაპავა, 1995ბ, გვ. 6), მაგრამ ეს პროცესი მხოლოდ 1993 წელს დაიწყო და ისიც ყოველგვარი ეკონომიკური ეფექტის გარეშე, რადგან

¹ სამწუხაროდ, ფასიანი ქაღალდის ბაზარი დღესაც მხოლოდ ჩანასახოვან ფორმაშია, სადაც მხოლოდ სახაზინო ვალდებულებებით ვაჭრობა ხდება, ამდენად საუბარი 9 წლის წინანდელ ბაზარზე უხერხულადაც კი მიგვაჩნია.

პრაქტიკულად ყოფილი სსრკ ობლიგაციების "გაეროვნულება" მოხდა და ფულის ბაზარზე ობლიგაციებს რეალური შედეგი, რომელიც თეორიულად უნდა მოეტანა, არ მოუტანია.

იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოს პირველად მოუწია საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობაზე ფიქრი და პრაქტიკულად პირველად ყალიბდებოდა საბაჟო სამსახური და შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზა, გამორიცხული იყო ოპტიმალური საბაჟო გადასახადების დაწესება, რომლებიც შესძლებდნენ როგორც გადასახადების ფისკალური ფუნქციის შესრულებას, რაც სახელმწიფო ბიუჯეტის შევსებაში გამოიხატებოდა, ასევე უზრუნველყოფდნენ ექსპორტის წახალისებას. რაც ჩვენი აზრით შემდგომში ეროვნული ეკონომიკური სისტემის დარგობრივი სტრუქტურის "უმისამართო" განვითარებაში გამოიხატა.

რეფორმის ამ ეტაპზე სახელმწიფომ ვერ შეძლო სოციალური დაცვისა და სოციალური უზრუნველყოფის რაიმე, ოდნავ მაინც ქმედითი სისტემის შექმნა. მოსახლეობა, რომელიც მანამდე სახელმწიფოს ნების გარეშე ჩაისაც კი არ სვამდა (იმიტომ, რომ შაქარიც და კარაქიც ნორმირებული იყო და ტალონის გარეშე ვერ შეიძენდა) ახლა მთლიანად საკუთარ, არც თუ ისე ძლიერ ძალებთან აღმოჩნდა პირისპირ. ვერ მოხერხდა ყველაზე უფრო შეჭირვებულთა დახმარებაც კი. ქვეყანა სოციალური აფეთქების შიშით ცხოვრობდა.

იწყება სახელმწიფოს მხრიდან მონოპოლიური სტრუქტურების საქმიანობის შეზღუდვაზე ფიქრი, მაგრამ რეალურად მხოლოდ რამოდენიმე წლის შემდეგ მოხერხდა ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის ამოქმედება და მომხმარებელთა უფლებების დაცვაზე ფიქრი.

ვერ ხერხდება სახელმწიფოს მხრიდან საწარმოთა უშუალო მართვაზე უარის თქმა, რაც აგრძელებს რესურსების არსწორ გამოყენებას და ქვეყნის ეკონომიკური სისტემის დარგობრივი სტრუქტურის დამახინჯებას.

გარკვეული პოლიტიკური მოსაზრებების გამო, თითქმის ომი გამოვუცხადეთ ჩვენს ყველაზე დიდ სავაჭრო პარტნიორს და ქვეყანა დარჩა როგორც წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციის ბაზრის, ასევე გარკვეული ტიპის ნედლეულის მომწოდებლის გარეშე.

ამდენად პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის ყველაზე სწრაფი და ეფექტიანი გზა, რომელიც ”შოკური თერაპიის” სახელითაა ცნობილი, პრაქტიკულად საქართველოში ვერ განხორციელდა. არ შესრულდა ”შოკური თერაპიის” თანამედროვე ქრესტომათიული ”ბალცეროვიჩის გეგმის” თერთმეტი პუნქტიდან რვა (პაპავა, 1995ბ, გვ. 8). ვერ განხორციელდა და ვერც განხორციელდებოდა უმთავრესი პუნქტები, რომლებსაც ეკონომიკაში ”შოკის ეფექტი” უნდა მოეხდინა, ანუ სახელმწიფო ვერ განახორციელებდა ეფექტიან მონეტარულ პოლიტიკას, რამეთუ მიუხედავად ზემოთ აღნიშნული ”ცივი ომისა” ჩვენს ჩრდილოელ მეზობელთან, ის მაინც რჩებოდა ჩვენი ეკონომიკისათვის ფულის ფუნქციის შემსრულებელი, რადგან სწორედ რუსეთის ცენტრალურ ბანკზე იყო დამოკიდებული საქართველოში მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობა და შესაბამისად ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთი უმთავრესი ბერკეტიც ისევ მის ხელში რჩებოდა.

ამდენად აღნიშნულ ეტაპზე, ვიდრე საქართველო არ შესძლებდა პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციისათვის აუცილებელი ინსტრუმენტების თავის ხელში თავმოყრას, რეფორმების წარმატებით განხორციელებაზე ფიქრიც კი უტოპიის სფეროს უფრო განეკუთვნება, ვიდრე რეალურ ეკონომიკურ პოლიტიკას.

ეკონომიკური რეფორმის პოპულისტური ეტაპი ”შოკური თერაპიის” არასრულფასოვანი რუსული მოდელის კიდევ უფრო არასრულფასოვანი ქართული კალკის გარდაუვალი კრახით დასრულდა, რამაც საქართველოს ეკონომიკაში შემდგომი კრიზისული მოვლენები დააჩქარა (პაპავა, 1995, გვ. 8).